

به نام خدا

تربیت کارآمد، انسان توانمند

(الگوی خودکارآمدی اسلامی بر پایه قرآن و سنت)

مؤلف :

حامد دهنوی

انتشارات ارسطو

(سازمان چاپ و نشر ایران - ۱۴۰۵)

نسخه الکترونیکی این اثر در سایت سازمان چاپ و نشر ایران و اپلیکیشن کتاب رسان موجود می باشد

Chaponashr.ir

chaponashr.ir

iran-journals.com

سرشناسه: دهنوی، حامد، ۱۳۷۲
عنوان و نام پدیدآورنده: تربیت کارآمد، انسان توانمند (الگوی خود کارآمدی اسلامی بر پایه قرآن و سنت) // مولف: حامد دهنوی
مشخصات نشر: انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)، ۱۴۰۵.
مشخصات ظاهری: ۱۲۳ ص.
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۱۲۹-۵۸۸-۳
وضعیت فهرست نویسی: فیفا
یادداشت: کتابنامه.
موضوع: تربیت کارآمد، انسان توانمند
رده بندی کنگره: TP ۹۸۳
رده بندی دیویی: ۶۶۸/۵۵
شماره کتابشناسی ملی: ۸۵۲۰۳۶
اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیفا

نام کتاب: تربیت کارآمد، انسان توانمند (الگوی خود کارآمدی اسلامی بر پایه قرآن و سنت)

مولف: حامد دهنوی

ناشر: انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)

صفحه آرای، تنظیم و طرح جلد: الهام غفاری

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۵

چاپ: زیر جلد

قیمت: ۲۱۰۰۰۰ تومان

فروش نسخه الکترونیکی - کتاب رسان:

<https://chaponashr.ir/ketabresan>

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۱۲۹-۵۸۸-۳

تلفن مرکز پخش: ۰۹۱۲۰۲۳۹۲۵۵

www.chaponashr.ir

تقدیم

به ساحت مقدس و نورانی پیامبر عظیم الشان اسلام حضرت محمد مصطفی و
دخت گرامی اش حضرت فاطمه زهرا سلام الله علیها و ائمه اطهار.

تقدیر و تشکر

به مصداق «من لم یشکر المخلوق، لم یشکر الخالق» بر خود لازم می‌دانم مراتب تقدیر و تشکر خود را از استاد معظم، جناب حجت الاسلام و المسلمین مرتضی غرسبان روزبهانی اعلام دارم چراکه بر اثر هدایت، ارشاد و راهنمایی‌های بی‌دریغ و سازنده ایشان، این رساله به سرانجام رسید و از خداوند متعال آرزوی توفیق و سلامت برای ایشان مسألت دارم.

فهرست

مقدمه	۱۱
فصل اول: کلیات، مفاهیم و مبانی	۱۳
گفتار اول: کلیات	۱۳
ضرورت و اهمیت	۱۳
فرضیه کتاب	۱۳
اهداف و فواید کتاب	۱۴
کاربرد نتایج کتاب	۱۴
ساختار کتاب	۱۴
گفتار دوم: مفاهیم تحقیق	۱۵
قرآن	۱۵
روایات	۱۷
تعلیم	۱۸
تربیت	۱۹
تعلیم و تربیت	۲۰
تفاوت تعلیم با تربیت	۲۰
رابطه تعلیم با تربیت	۲۲
کارکرد	۲۳
خودکارآمدی	۲۴
گفتار سوم: مبانی کتاب	۲۶
نظریه خودکارآمدی تربیتی	۲۶
خودسازمان یافته	۲۶
خود پویا	۲۷

۲۷.....	شکل‌گیری خود.....
۲۸.....	انواع خود.....
۲۸.....	خود‌پنداره پدیدارشناختی.....
۲۹.....	تعریف خود کارآمدی.....
۳۲.....	اهمیت و ضرورت خودکارآمدی.....
۳۳.....	مبانی روانشناختی خودکارآمدی.....
۳۴.....	اثر خود کارآمدی بر سطح انگیزش.....
۳۸.....	اثر خود کارآمدی بر عواطف.....
۴۱.....	جامعه‌شناختی خودکارآمدی.....
	فصل دوم: ماهیت و شاخصه‌های تعلیم و تربیت خودکارآمد اسلامی از منظر قرآن و روایات
۴۳.....	
۴۵.....	گفتار اول: ماهیت تعلیم و تربیت خودکارآمد اسلامی.....
۴۵.....	تعلیم و تربیت خودکارآمد.....
۴۸.....	تعلیم و تربیت خودکارآمد اسلامی.....
۴۹.....	گفتار دوم: شاخصه‌های تعلیم و تربیت خودکارآمد اسلامی.....
۴۹.....	ایمان، توکل و اتکای آگاهانه به خداوند.....
۴۹.....	خودشناسی و آگاهی از ظرفیت‌های وجودی انسان.....
۵۰.....	اراده، مجاهده و تلاش هدفمند.....
۵۰.....	مسئولیت‌پذیری فردی و اجتماعی.....
۵۰.....	امید، پویایی و باور به امکان تغییر.....
۵۱.....	تعادل عقلانی، اخلاقی و معنوی در فرایند تربیت.....
۵۳.....	فصل سوم: کارکردهای تعلیم و تربیت خودکارآمد اسلامی از منظر قرآن و روایات
۵۴.....	گفتار اول: کارکردهای فردی.....

۵۴	تقویت اراده.....
۵۶	ایجاد انگیزه.....
۵۸	عزت‌مندی.....
۶۱	خودباوری.....
۶۳	مقابله با هوای نفس.....
۶۵	تقویت ایمان.....
۶۸	شیطان‌شناسی.....
۷۰	گفتار دوم: کارکردهای اجتماعی.....
۷۰	بهره‌مندی از امنیت.....
۷۲	احساس امید.....
۷۴	ایجاد حس ظلم ستیزی.....
۷۶	مصونیت از گناه.....
۷۸	ایثار و از خود گذشتگی.....
۸۱	اهتمام به مجاهدت (جهاد اقتصادی-جهاد تبیین و...).....
۸۳	ایجاد حس تعاون.....
۸۵	ایجاد اخوت.....
۸۷	ذلت ناپذیری.....
۸۹	فصل چهارم: موانع تعلیم و تربیت خودکارآمد اسلامی از منظر قرآن و روایات.....
۹۰	گفتار اول: موانع فردی.....
۹۰	عدم درک صحیح از خود.....
۹۳	مخدوش شدن نیازهای فطری.....
۹۵	اهمیت ندادن به نقش تربیتی توحید.....
۹۹	کاهش تعقل و تفکر.....

گفتار دوم: موانع اجتماعی.....	۱۰۴
از بین رفتن سرمایه‌های اجتماعی.....	۱۰۴
تقلیل غایت تربیتی به تربیت فردی.....	۱۰۶
نتیجه گیری.....	۱۰۹
محدودیت‌ها و پیشنهادات کتاب.....	۱۱۱
منابع.....	۱۱۳
قرآن کریم.....	۱۱۳
منابع لاتین:.....	۱۲۳

مقدمه

تعلیم و تربیت خودکارآمد در زندگی انسان از منظر قرآن کریم به عنوان یک اصل اساسی و بنیادین مطرح است. قرآن به اهمیت علم و دانش، تربیت صحیح و خودآموزی تأکید می‌کند و این موارد را به عنوان ابزارهایی برای رشد و شکوفایی انسان معرفی می‌کند. قرآن کریم در آیات متعددی به اهمیت علم و دانش اشاره کرده است. به عنوان مثال، آیه «اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ»^۱ به انسان دستور می‌دهد که به یادگیری و خواندن بپردازد. این آیه نشان‌دهنده اهمیت علم و دانش در زندگی انسان است. تربیت صحیح در قرآن به عنوان یک فرآیند مستمر و ضروری برای رشد شخصیت انسان مطرح شده است. قرآن به والدین و مربیان توصیه می‌کند که فرزندان خود را با ارزش‌های اخلاقی و دینی تربیت کنند. آیه «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا»^۲ به والدین یادآوری می‌کند که مسئولیت تربیت فرزندان خود را جدی بگیرند. خودکارآمدی به معنای توانایی فرد در انجام کارها و دستیابی به اهداف خود است. قرآن کریم به انسان‌ها می‌آموزد که به خود اعتماد کنند و با توکل به خداوند، در مسیر زندگی پیش بروند. آیه «إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا»^۳ نشان‌دهنده این است که پس از هر سختی، آسانی وجود دارد و انسان باید به توانایی‌های خود ایمان داشته باشد. در نهایت، تعلیم و تربیت خودکارآمد در زندگی انسان از منظر قرآن به عنوان یک فرآیند کلیدی برای رشد و شکوفایی شخصیت انسان مطرح است. با توجه به آیات قرآن، انسان‌ها باید به یادگیری، تربیت صحیح و خودکارآمدی توجه ویژه‌ای داشته باشند تا بتوانند در زندگی خود موفق و مؤثر باشند.

تربیت صحیح از منظر قرآن کریم، یک فرآیند جامع و چندبعدی است که شامل پرورش جسم، روح، عقل و اخلاق انسان می‌شود. در اینجا به تفصیل بیشتری به ابعاد مختلف تربیت صحیح از دیدگاه قرآن می‌پردازیم:

توحید و خداشناسی اولین و مهم‌ترین جنبه تربیت، آشنا کردن کودکان و نوجوانان با مفهوم توحید و خداشناسی است. قرآن در آیات متعددی به توحید و یگانگی خداوند اشاره کرده و از انسان‌ها خواسته است که او را به عنوان تنها معبود خود بپرستند. آموزش صحیح این مفهوم

۱. (سوره علق، آیه ۱)

۲. (سوره تحریم، آیه ۶)

۳. (سوره انشراح، آیه ۶)

باعث می‌شود که فرد در تمام مراحل زندگی، خداوند را حاضر و ناظر ببیند و از گناه و انحراف دوری کند. نماز و عبادات، قرآن به اقامه نماز و انجام عبادات دیگر تأکید فراوانی دارد. نماز به عنوان ستون دین، نقش مهمی در تربیت روحی و اخلاقی انسان دارد. والدین باید فرزندان خود را از کودکی با نماز و دیگر عبادات آشنا کنند تا این اعمال در وجود آن‌ها نهادینه شود.

اخلاق اسلامی: قرآن کریم، مجموعه‌ای از ارزش‌های اخلاقی را ارائه می‌دهد که شامل صداقت، امانت‌داری، صبر، گذشت، مهربانی و عدالت است. تربیت صحیح به معنای آموزش این ارزش‌ها به کودکان و نوجوانان و تشویق آن‌ها به رعایت این اصول در زندگی روزمره است. قرآن کریم بارها انسان‌ها را به تفکر و تدبر در آیات الهی و پدیده‌های طبیعی دعوت کرده است. این دعوت نشان‌دهنده اهمیت عقل و اندیشه در اسلام است. والدین و مربیان باید کودکان و نوجوانان را به تفکر و پرسشگری تشویق کنند و به آن‌ها کمک کنند تا با استفاده از عقل خود، به درک بهتری از جهان و زندگی برسند. قرآن به کسب علم و دانش تأکید فراوانی دارد و علم را به عنوان نوری که راه انسان را روشن می‌کند، معرفی کرده است. والدین باید فرزندان خود را به تحصیل علم و دانش تشویق کنند و آن‌ها را در این مسیر یاری رسانند. با توجه به این ابعاد و نکات، تربیت صحیح از منظر قرآن یک فرآیند جامع و کامل است که به رشد و شکوفایی همه جانبه انسان کمک می‌کند و او را برای زندگی سعادت‌مندانه در دنیا و آخرت آماده می‌سازد.

تعلیم و تربیت خودکارآمد به معنای توانایی فرد در یادگیری، رشد و توسعه مهارت‌های خود به‌طور مستقل و مؤثر است. تربیت خودکارآمد شامل آموزش ارزش‌های اخلاقی و اجتماعی نیز می‌شود. قرآن به رعایت حقوق دیگران، احترام به والدین و بزرگترها و مسئولیت‌پذیری تأکید دارد. این ارزش‌ها به فرد کمک می‌کند تا در جامعه به‌طور مؤثر و مثبت عمل کند. تعلیم و تربیت خودکارآمد به معنای توسعه مهارت‌های فردی و اجتماعی است. قرآن به انسان‌ها می‌آموزد که در زمینه‌های مختلف علمی، عملی و اجتماعی تلاش کنند و مهارت‌های خود را تقویت کنند. این امر به فرد کمک می‌کند تا در زندگی شخصی و حرفه‌ای خود موفق باشد. تعلیم و تربیت خودکارآمد از منظر قرآن کریم به عنوان یک فرآیند کلیدی برای رشد و شکوفایی شخصیت انسان مطرح است. با توجه به آیات قرآن، انسان‌ها باید به یادگیری، تفکر، اعتماد به نفس و توسعه مهارت‌های خود توجه ویژه‌ای داشته باشند تا بتوانند در زندگی خود موفق و مؤثر باشند.

فصل اول

کلیات، مفاهیم و مبانی

گفتار اول: کلیات

ضرورت و اهمیت

رسیدن به سعادت ابدی، هدف نهایی تعلیم و تربیت در اسلام است. تعلیم و تربیت خودکارآمد، نقش اساسی در نیل به این هدف دارد. این نوع تربیت، فرد را قادر می‌سازد تا با تکیه بر توانایی‌های خود، مسیر رشد معنوی و رسیدن به کمال را طی کند. اولین گام در مسیر سعادت ابدی، شناخت خویشتن است. تعلیم و تربیت خودکارآمد، فرد را به شناخت نقاط قوت و ضعف، استعدادها و محدودیت‌های خود هدایت می‌کند. این شناخت، پایه و اساس برنامه‌ریزی برای رشد معنوی و رسیدن به کمال را فراهم می‌کند. آیات قرآن، انسان را به تفکر در خلقت خود و جهان دعوت می‌کنند تا به عظمت آفریدگار پی ببرد و جایگاه خود را در هستی بشناسد.

باور خودکارآمدی نقش تعیین‌کننده‌ای بر رفتار انسان را ایفا می‌کند. از جلوه‌های مسأله خودکارآمدی، تأثیر آن بر موفقیت یا عدم موفقیت است. افراد موفق معتقدند که می‌توانند به شکل موفقیت‌آمیز عمل نمایند و حل تمام مشکلات را در خود می‌بینند. علاوه بر این، خودکارآمدی بر میزان سعی و کوشش فرد در یک فعالیت از خود نشان می‌دهد و مدتی که فرد می‌تواند در برابر تکالیف استقامت و پایداری نشان دهد، تأثیر می‌گذارد، حس قوی خودکارآمدی در انجام کارها را تسهیل می‌کند، بلکه اراده و همت فرد را به ایستادگی و پایداری در برابر شکست و ناکامی تقویت می‌کند و نسبت به قضاوت دیگر افراد جامعه در مورد توانایی‌های خود بی‌اعتنا می‌کند. با توجه به پیشینه کتاب و فعالیت‌های کتابی دیگران چون کتاب و کتاب کاملی که در صدد بررسی تمامی مسائل و موانع تعلیم و تربیت خودکارآمد، پیدا نشده است؛ ضرورت دارد در این خصوص کتاب و کتاب کاملی صورت بگیرد.

فرضیه کتاب

از آنجا که این کتاب، اکتشافی است و به دنبال استخراج دیدگاه قرآن و روایات در مقوله تعلیم و تربیت خودکارآمد اسلامی است، نیاز به فرضیه ندارد. البته فرضیه کلی کتاب بر این پایه

استوار است که دین اسلام به منزله آخرین دین آسمانی، در تعلیم خود توجه و اهمیتی ویژه به تعلیم و ترتیب انسان‌ها داشته است». توجه به تعلیم و ترتیب دینی و اخلاقی از دیدگاه اسلام، همواره به مثابه اصلی مهم و اساسی در سعادت انسان‌ها و نیز دور ماندن آن‌ها از گناهان و ناپاکی‌ها؛ مورد توجه بوده و هست. و با پیشرفت دانش بشر در مقوله تعلیم و تربیت خودکارآمد، اسلام نیز با این رویکرد تربیتی موافق بوده لکن موانع آن را گوشزد نموده است.

اهداف و فواید کتاب

این کتاب به دنبال تحقق اهداف مختلفی است از جمله:

۱. استخراج دیدگاه اسلام در مقوله تعلیم و تربیت خودکارآمد
۲. تبیین ماهیت و شاخصه‌های تعلیم و تربیت خودکارآمد اسلامی
۳. استخراج کارکردهای تعلیم و تربیت خودکارآمد اسلامی بر اساس آیات و روایات
۴. آسیب‌شناسی تعلیم و تربیت خودکارآمد اسلامی

کاربرد نتایج کتاب

کاربرد نتایج این کتاب برای همه نهادهای متولی امر تربیت و اخلاق از جمله حوزه علمیه، دانشگاه، مدارس آموزش و پرورش، کلیه انسان‌های مؤمن خدا جو که در پی شناخت موانع و چالش‌های تربیت خودکارآمد، مورد استفاده است.

ساختار کتاب

عنوان کتاب عبارت است از تعلیم و تربیت خودکارآمد اسلامی در آیات و روایات و بر این اساس، این کتاب در ۴ فصل نگاشته شده است.

فصل اول طبق سایر کتاب‌ها با عنوان «کلیات و مفاهیم مطرح بوده که در دو گفتار تنظیم شده است».

- گفتار اول با عنوان کلیات، به بیان مسأله، ضرورت کتاب، اهداف کتاب، سؤالات کتاب، پیشینه کتاب، فرضیه کتاب، روش کتاب، ساختار کتاب می پردازد.
- گفتار دوم با عنوان مفاهیم به بررسی مفهومی واژگانی همچون قرآن، روایات، تعلیم، تربیت، تعلیم و تربیت، کارکرد، و خودکارآمدی می پردازد.

فصل دوم با عنوان «شاخصه‌های تعلیم و تربیت خودکارآمد اسلامی از منظر قرآن و روایات»، به نظریه خودکارآمدی تربیتی، مبانی روان شناختی خودکارآمدی و تعلیم و تربیت خودکارآمد می پردازد

فصل سوم با عنوان «کارکردهای تعلیم و تربیت خودکارآمد اسلامی از منظر قرآن و روایات در دو گفتار به کارکردهای فردی و کارکردهای اجتماعی آن اشاره می کند.

فصل چهارم نیز با عنوان «موانع تعلیم و تربیت خودکارآمد اسلامی از منظر قرآن و روایات در دو گفتار به آسیب های فردی و اجتماعی می پردازد.

در پایان نیز این کتاب با نتیجه گیری، به محدودیت های کتاب اشاره نموده و با بیان پیشنهاداتی خاتمه می یابد.

گفتار دوم: مفاهیم تحقیق

قرآن

قرآن مشتق از قرن الشیء بالشیء؛ یعنی چیزی را به چیزی ضمیمه کردن. علت این نامگذاری، مقرون بودن سوره ها و آیات و حروف به یکدیگر است. «وجه نامگذاری این کتاب مقدس به قرآن، آن است که این کتاب، جامع فوائد و آثار تمامی کتب آسمانی است بلکه جامع آثار تمامی علوم است».^۱ قرآن مشتق از قرء به معنای جمع گرفته شده است. «عرب وقتی بگوید: آب را در حوض جمع کردم، می گوید: قرات الماء فی الحوض. علت این نامگذاری، آن است که این کتاب همه ثمرات کتب آسمانی پیشین را در خود جمع نموده است.

«بر وزن رجحان و غفران، مشتق از ماده قرا به معنای تلاوت است». در این جا از باب تسمیه مفعول به مصدر، مقروء، یعنی خوانده شده و یا خواندنی، به نام قرآن، یعنی خواندن به کار رفته است مثل آن که کتاب، که به معنای نوشتن است، به مکتوب (نوشته شده) اطلاق می گردد».^۲ «قرآن مصدر است مانند (رجحان، کفران، فرقان، نقصان)^۳ لغت شناسان درباره لفظ «قرآن» چندین معنا بیان کرده اند.

۱. «قرآن، به معنای (جمع و گردآوری) کسانی که به این معنا قائلند در آیه «إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَ قُرْآنَهُ»^۴ واژه «جمعه و «قرآن را مترادف و هم معنا می دانند».^۵ وجه نام گذاری آن به «قرآن

۱. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، «مفردات راغب»، ص ۶۶۸.

۲. سیوطی، جلال الدین، «الاتقان»، ج ۱، ص ۱۶۲ - ۱۶۳.

۳. ابن منظور، محمد بن مکرم، «لسان العرب»، ماده «قرأ» ج ۱، ص ۲۲.

۴. قیامه: ۷۵، آیه ۱۷، «که ما خود قرآن را مجموع و محفوظ داشته و بر تو فرا خوانیم».

۵. طبرسی، فضل بن حسن، «مجمع البیان»، ج ۳، ص ۱۸۹.